

Motion till riksdagen 2025/26:973

av **Nooshi Dadgostar m.fl. (V)**

Skolan ska inte vara en marknad

Innehållsförteckning

Förslag till riksdagsbeslut.....	2
1 Inledning.....	3
1.1 Statens ansvar och sanktionsmöjligheter	3
1.2 Mer samordnade myndigheter	4
2 Friskolesystemet och dess konsekvenser.....	5
2.1 Offentliga medel ska gå till offentlig verksamhet	6
2.2 Offentlighetsprincipen ska gälla för alla skolor.....	6
2.3 Ägar- och ledningsprövningen	7
2.3.1 Vilseledande marknadsföring	7
2.3.2 När skolor säljs.....	8
2.4 Användandet av otillåtna urvals- eller antagningskrav	8
2.5 Avskaffa undantagen från kravet på lärarlegitimation	8
3 Det fria skolvalet	9
3.1 Skolpengssystemet.....	10
3.2 Återinför skolpliktsavdraget	11
4 Bättre kontroll över vuxenutbildningen.....	12

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det bör tillsättas en bred parlamentarisk utredning för att ta fram förslag om hur staten ska överta huvudansvaret för att garantera alla enheter inom skolväsendet likvärdiga förutsättningar och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med ett lagförslag som innebär att det sätts stopp för vinstjakten och marknadsstyrningen i skolan, förskolan och den kommunala vuxenutbildningen och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen skyndsamt bör återkomma med förslag som innebär att aktiebolag inte får driva fristående skolor, förskolor, vuxenutbildning och fritidshem och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utreda införandet av en begränsning där offentliga medel avsedda för skolan såsom skolpeng enbart får användas till verksamhet som kan härledas till skolverksamheten och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma till riksdagen med förslag till lagstiftning som innebär att offentlighetsprincipen införs i fristående skolor och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det bör utredas om det i ägar- och ledningsprövningen ska inkluderas krav på att vilseledande marknadsföring inte får förekomma och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med ett lagförslag som innebär att den som köper en friskola eller friskolekoncern ska bli skyldig att ansöka om tillstånd för att få driva skolan och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att för att motverka användandet av otillåtna urvals- och antagningskrav bör regelverket utredas tillsammans med en översyn av huruvida Skolinspektionen har tillräckliga sanktionsmöjligheter mot skolorna och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med ett förslag som innebär att de undantag som gäller för vissa privata skolverksamheter avseende kravet på lärarlegitimation tas bort och tillkännager detta för regeringen.
10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att upptagningsområdena bör baseras på att elever ska gå i en skola relativt nära hemmet men även bör ta hänsyn till eventuell boendesegregation och sträva efter en sammansättning av elever med olika bakgrund och tillkännager detta för regeringen.
11. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att varje fall av särskilda önskemål ska beslutas av skolledningen för mottagande skola i samråd med vårdnadshavare och tillkännager detta för regeringen.
12. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att möjligheten för fristående skolor att använda sig av kösystem vid antagning av elever bör tas bort och tillkännager detta för regeringen.

13. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utreda hur skolpengssystemet kan ersättas med en finansieringsmodell som bättre gynnar alla skolor och tillkännager detta för regeringen.
14. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med ett lagförslag baserat på utredningen Verktyg för en mer likvärdig resursfördelning till skolan (SOU 2025:72) och tillkännager detta för regeringen.
15. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med ett lagförslag som innebär att kommunerna har både rätt och skyldighet att göra ägar- och ledningsprövning av utbildningsanordnare som bedriver kommunal vuxenutbildning på entreprenad, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
16. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med ett lagförslag som innebär skärpta krav på kommunernas tillsyn av vuxenutbildning som bedrivs på entreprenad, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

1 Inledning

Förskolan och skolan ska vara jämlik, och alla barn och unga ska ges samma rätt till kunskap och utbildning. En skola som ger barn lika chanser är också kompensatorisk och förmår därmed att ge mer stöd till den som kommer från sämre förutsättningar. Under lång tid fanns det en vilja till detta. Politiska reformer lade grunden för skapandet av ett sammanhållet förskole- och skolsystem som byggde på tanken om jämlikhet och likvärdighet. Så är det inte längre. Alldeles för många barn går i dag miste om en bra skolgång. På kort sikt är det ett svek mot barn och elever, och på lång sikt ett misslyckande för samhället.

Sverige har ett extremt utbildningssystem. Som enda land i världen råder det här fri dragningsrätt på de skattemedel som ska gå till våra barns omsorg och utbildning. De pengar som du och jag betalar för barnens omsorg och skolgång går till ägare av privata koncerner och hamnar ofta i skatteparadis. Dessutom leder den marknadsanpassade skolan till betygsinflation, segregation och ökad ojämlikhet. Det privatiseringsexperiment som marknadsskolan innebär har förstört möjligheterna för tusentals barn och försämrat arbetsvillkoren för de olika yrkesgrupperna i förskolan och skolan. Marknadsskolan är ett historiskt misslyckande, som visar vilka djupgående konsekvenser fel ägandeformer och minskad gemensam styrning kan leda till. Skolan ska inte vara en marknad. Gemensamt ägande är det tryggaste alternativet för att säkra att skolor drivs med helhetssyn och genuin omsorg om elevernas bästa.

1.1 Statens ansvar och sanktionsmöjligheter

Kombinationen av friskolereformen, det fria skolvalet och kommunaliseringen har fått katastrofala konsekvenser för både likvärdigheten och kvaliteten i den svenska skolan. De åtgärder som hittills vidtagits för att återupprätta kvalitet och likvärdighet är inte tillräckliga för att lösa denna problematik. För att möjliggöra återuppbyggandet av en jämlik skola behövs det en aktör, staten, som tar huvudansvaret för den svenska skolan. Kommunerna ska finnas kvar som en viktig aktör i samarbete med staten, men eftersom

förutsättningarna och engagemanget för skolan varierar så mycket från kommun till kommun så är dagens kommunaliserade skola till skada för både enskilda elever och samhället. Att elever får en undervisning av högsta kvalitet – likvärdig över landet – är en angelägenhet för alla. Vilken skola de går i ska inte avgöra kvaliteten på den utbildning som ges. En likvärdig skola förutsätter en likvärdig ekonomi och ett statligt ekonomiskt ansvar är därmed centralt för att nå det. Likvärdiga förutsättningar innebär inte lika mycket pengar till alla skolor, utan att resurserna fördelas efter behov.

Lärarna är den viktigaste faktorn i skolan för att alla elever ska kunna prestera och utvecklas maximalt. Undervisningsuppgiften måste därför gå direkt från staten till lärarprofessionen samtidigt som lärarprofessionen och skolforskningen måste ges större utrymme att påverka framtida skolreformer. De ska avgöra vilka konkreta insatser som ska göras för att nå målen medan staten reglerar förutsättningarna. Detsamma gäller för skolans ledning. Om staten övertar arbetsgivaransvaret underlättas också möjligheterna att bedriva en nationellt sammanhållen skolpolitik.

Det kommunala huvudmannaskapet med 290 olika sätt att styra skolan har skapat ett byråkratiskt system. Med en tydlig statlig finansiering och resursfördelning som utgår från behoven kan de ekonomiska resurserna prioriteras och fördelas till de insatser som spelar störst roll för elevernas kunskapsutveckling. Med ett nationellt ansvarstagande kan den negativa trenden vändas och skolsystemet ges förutsättningar att bli likvärdigt. Vänsterpartiet anser att skolväsendets olika delar ska hänga ihop och därmed bör frågan om huvudmannaskap belysas när det gäller skolväsendets samtliga delar. År 2022 presenterades en utredning i form av ett besluts- och kunskapsunderlag kring förstatligande av skolan. Utredningen innehåller inga skarpa förslag eller förslag på författningsändringar, utan består i huvudsak av bedömningar.

Det bör tillsättas en bred parlamentarisk utredning för att ta fram förslag om hur staten ska överta huvudansvaret för att garantera alla enheter inom skolväsendet likvärdiga förutsättningar. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

1.2 Mer samordnade myndigheter

I sin årsrapport för 2022 lyfte Skolinspektionen att skolor som bedömts ha omfattande brister samtidigt kan bli föremål för statligt stöd. Huvudmän ska enligt lagstiftningen ha en självständig förmåga att leva upp till sitt omfattande ansvar. Ett föreläggande från Skolinspektionen, eventuellt med vite, syftar till att påverka huvudmannen att av egen kraft höja ambitionerna för skolverksamheten och att genomföra förbättringsinsatser som håller över tid.

Skolinspektionen lyfter att ansvarsutkrävandet från deras föreläggande tappar sin verkan om huvudmannen samtidigt tar emot stöd från t.ex. Skolverket. Skolinspektionen lyfter även att i vissa fall kan huvudmän som fått förelägganden från dem gällande omfattande brister, förutom att bli föremål för statligt stöd, även välja att använda delar av skolpengen till annat än skolverksamheten, såsom till andra verksamheter inom ett företag. För Vänsterpartiet är det viktigt att de pengar staten betalar ut till skolverksamhet också går till det. Det är också viktigt att huvudmännen kan upprätthålla en god kvalitet i verksamheten baserat på skolpengen innan de får riktade statsbidrag till kvalitetshöjande insatser. Vänsterpartiet välkomnar därför att utredningen Skärpta villkor för friskolesektorn (SOU 2025:37) föreslår att riktade statsbidrag med kvalitets-

höjande syfte inte ska få lämnas för en skol- eller förskoleenhet som under det senaste året fått ett vitesföreläggande för kvalitetsbrister. Vänsterpartiet förväntar sig att regeringen går vidare med förslaget.

2 Friskolesystemet och dess konsekvenser

När experimentet med vinstdrivande privatskolor sattes i rullning framhävdes de små skolorna. De som drevs av eldsjälar genom kooperativ och stiftelser. Redan då varnade Vänsterpartiet för att avregleringarna i stället skulle leda till ett vinstintresse för storbolag, något som missgynnar såväl kommunala skolor som de icke vinstdrivande friskolorna. Alla partier måste ta till sig den kritik som lärare, skolledare, forskare och internationella organ har framfört gällande framväxten av den svenska skolmarknaden.

Under mandatperioden 2014–2018 ställde vi ett ultimatum till den S-ledda regeringen för att inleda ett budgetsamarbete. Den gick ut på att regeringen Löfven skulle lägga fram förslag för att stoppa vinstintresset i välfärden. Efter hårda förhandlingar gjorde de det och kort därefter röstades förslaget ned av de borgerliga partierna och Sverigedemokraterna. Nu finns det en ny utredning med nya lagförslag på hur vinsterna kan begränsas, Skärpta villkor för friskolesektorn (SOU 2025:37).

En gång i tiden var svensk skola känd för att vara världens mest jämlika, precis som Sverige som nation var. Det fanns sannerligen problem även då, men skillnaden var att en jämlik och sammanhållen skola, där allas rätt till kunskap och bildning säkrades, sågs som en grundläggande demokratifråga. I takt med att klyftorna har ökat, marknads-experimenten i välfärden har gjort frammarsch och den demokratiska styrningen förvandlats till marknads- och resultatstyrning så har samhället förändrats. Elev blev ”kund”, skola blev ”marknad” och utbildning en ”vara”. Vänsterpartiet ställde inte upp på detta när det infördes och vi ställer inte upp på det i dag.

En förutsättning för ett riktigt bra skolsystem är att kvaliteten och behoven alltid ska komma i första rummet, inte möjligheten att berika sig på verksamheten. I skolan ska det finnas personal så att varje barn får det stöd hen behöver, något som inte får prioriteras ned för att ägare till skolkoncerner ska få större bankkonton i skatteparadis. För att nå dit behöver hela utbildningssystemet avkommersialiseras och förskolan och skolan befrias från marknadslogiken, vilket också en majoritet av det svenska folket anser.

Kommersialiseringen och marknadslogiken är huvudanledningarna till att skolan blir allt mindre likvärdig och jämlik. Vinstdrivande skolor etablerar sig där de har bäst marknadsutsikter. Dessutom har dessa skolor ett intresse av att driva upp elevernas betyg i förhoppning om att locka till sig fler elever, vilket leder till betygsinflation och ökad segregation. Offentligt drivna skolor är däremot skyldiga att erbjuda alla elever utbildning, även barn med särskilda behov och barn vars tidigare skolor har försatts i konkurs. Vinstintresset innebär också ett resursslöseri. Dels genom att vinster plockas ut från den skolpeng som egentligen är till för undervisningen – dessa vinster har ofta förts ut ur landet till skatteparadis – dels genom att de ökande skillnaderna mellan skolor har skapat ett stort behov av kontroll och granskning, vilket leder till ökade kostnader för kommuner och staten.

Vänsterpartiet anser att demokratiskt fattade beslut och behovsbedömning bör vara grunden för nyetablering av skolor, så att inte skattemedel slösas bort på överetablering.

Skattemedel ska enbart kunna användas till den verksamhet som de är avsedda för, och det ska inte finnas incitament att bedriva verksamheten på något annat sätt eller med andra mål än alla elevers lika rätt till kunskap. Vänsterpartiet välkomnar att regeringspartierna börjat se de problem som den obegränsade vinstjakten gör med skolan. Men förslagen i utredningen Skärpta villkor för friskolesektorn (SOU 2025:37) är långt ifrån tillräckliga. Vinstjakten leder till problem i alla skolor, inte bara de som är nystartade eller nyligen bytt ägare.

Regeringen bör därför återkomma med ett lagförslag som innebär att det sätts stopp för vinstjakten och marknadsstyrningen i skolan, förskolan och den kommunala vuxenutbildningen. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Men Vänsterpartiet anser att lagstiftning om vinsterna inte är tillräckligt.

Regeringen bör därför skyndsamt återkomma med förslag som innebär att aktiebolag inte får driva fristående skolor, förskolor, vuxenutbildning och fritidshem. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

2.1 Offentliga medel ska gå till offentlig verksamhet

De senaste åren har vi i media kunnat ta del av uppgifter om skolkoncerner som har använt skolpeng för att köpa skärgårdstomter eller våffeltugor eller att sponsra innebandylag. Detta samtidigt som det rapporteras om stora brister i verksamheten. Vinstjakten är en av anledningarna till att skolan blir allt mindre likvärdig och jämlik. Vinstintresset innebär också ett resursslöseri, dels genom att vinster plockas ut från den skolpeng som egentligen är till för undervisningen, vinster som ofta har förts ut ur landet till skatteparadis, och dels genom att de ökande skillnaderna mellan skolor har skapat ett stort behov av kontroll och granskning. Även Skolinspektionen har i sin årsrapport för 2022 lyft att avsaknaden av reglering av vad skolpengen ska användas till gör att de inte kan agera om en huvudman med stora kvalitetsbrister i skolverksamheten samtidigt använder delar av skolpengen exempelvis till annan slags verksamhet inom ett företag eller till vinstuttag. För Vänsterpartiet är det oacceptabelt att offentliga medel ämnade åt skolan försvinner iväg ut från skolan.

Regeringen bör utreda införandet av en begränsning där offentliga medel avsedda för skolan såsom skolpeng enbart får användas till verksamhet som kan härledas till skolverksamheten. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

2.2 Offentlighetsprincipen ska gälla för alla skolor

Offentlighetsprincipen gäller inte för skolverksamhet som bedrivs av enskilda huvudmän. I betänkandet av utredningen om en mer likvärdig skola (SOU 2020:28) föreslås att uppgifter om samtliga skolenheters förutsättningar, verksamhet och resultat ska finnas tillgängliga. Det handlar om att skapa förutsättningar för ett välfungerande skolsystem ur såväl ett samhällsmedborgarperspektiv som ett styrningsperspektiv.

2020 fattade Skolverket beslut om att inte längre publicera enskilda skolors resultat, antal elever per lärare, föräldrarnas utbildningsbakgrund, lärarbehörighet och liknande uppgifter. Men även registret över vilka skolor som finns i Sverige hemligstämplades. Bakgrunden var ett beslut av Statistiska centralbyrån och en lagakraftvunnen dom i kammarrätten där privatägda skolors uppgifter ansågs vara affärshemligheter. Att uppgifter om hur en skola drivs – och att den ens finns – betraktas som affärshemligheter

innebär att det i praktiken är omöjligt för föräldrar och elever att göra välgrundade val men också att granska hur privatägda skolor drivs. Det utgör inte en bra grund för ett seriöst skolväsende.

Så sent som den 27 november 2020 tog Vänsterpartiet initiativ till ett införande av offentlighetsprincipen på samtliga skolor, men återigen blev det avslag av samma politiska höger som inte bara försvarar skolkoncernernas vinster utan också tycker att skolor, elever och personal ska behandlas som affärshemligheter.

Att Idéburna skolors riksförbund (ISR) menar att offentlighetsprincipen bör gälla alla skolor visar att det framför allt är de vinstdrivande skolorna som tjänar på att hålla viktiga uppgifter hemliga. Statistik som rör elever och lärare ska inte betraktas som affärshemligheter. Offentlighetsprincipen är central i en demokrati och bör omfatta alla skolor. Det finns dessutom skäl att tro att ett vinstförbud i skolan skulle generera vissa tveksamheter hos mindre nogräknade skolbolag. Möjligheten att granska alla skolor är därför ett viktigt verktyg för att allt ska gå schyst till under övergångsperioden.

Regeringen bör återkomma till riksdagen med förslag till lagstiftning som innebär att offentlighetsprincipen införs i fristående skolor. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

2.3 Ägar- och ledningsprövningen

Som en del av Vänsterpartiets uppgörelse med regeringen 2014–2018 om vinster i välfärden utreddes ägar- och ledningsprövning för välfärdsföretag. Det resulterade sedan i ett lagförslag som riksdagen 2018 tog ställning till och biföll. Ägar- och ledningsprövning innebär att Skolinspektionen prövar insikt, lämplighet och ekonomiska förutsättningar hos de aktörer som ansöker om tillstånd att starta en fristående skola och hos befintliga huvudmän för fristående skolor. Ägar- och ledningsprövningen har inneburit att Skolinspektionen fått mer kraftfulla verktyg att ingripa mot oseriösa aktörer inom friskolesektorn. Efter flera år med prövningarna går det att konstatera att det finns behov av ytterligare skärpta krav där nuvarande lagstiftning inte räcker till.

2.3.1 Vilseledande marknadsföring

Under våren 2023 lyfte Dagens Nyheter i en granskande artikel hur friskolor marknadsför sig genom falska påståenden, som att de inte har någon vinstutdelning samtidigt som ägarna plockat ut miljoner ur bolaget och med att de har de bästa legitimerade lärarna med lång erfarenhet och hög pedagogisk kompetens samtidigt som en stor andel av personalen är obehörig. Samtidigt uppger Skolinspektionen i samma artikel att det saknas lagstöd för att göra en tillsyn för att granska den information som lämnas till barn och föräldrar, t.ex. på skolans hemsida. De hänvisar i stället till att det i dag är upp till vårdnadshavare och elever att själva granska att den dokumentation som finns stämmer innan de väljer skola.

Det har också uppmärksamats hur skolkoncerner har egna sökmotorer för gymnasievalet med generiska namn som ger intrycket av att visa alla skolor men i själva verket bara informerar om koncernens egna skolor.

Att välja skola kan vara ett av de viktigaste valen vårdnadshavare och barn gör. Då är det viktigt att den information som finns tillgänglig inte medvetet försöker vilseleda.

Det bör utredas om det i ägar- och ledningsprövningen ska inkluderas krav på att vilseledande marknadsföring inte får förekomma. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

2.3.2 När skolor säljs

Med den lagstiftning som finns i dag kan ett friskoleföretag säljas helt eller delvis utan att den nya ägaren behöver ansöka om nytt tillstånd. Ett sådant exempel är Thorén-gruppen som under flera år nekades tillstånd för att utöka sin verksamhet på grund av brister i befintliga skolor. I stället valde de då att köpa upp nya skolor för att koncernen skulle kunna växa. Skolinspektionen har föreslagit att nya ägare ska bli skyldiga att ansöka om tillstånd för att få fortsätta driva den köpta skolan. Skolinspektionen har också föreslagit att det ska krävas ett nytt tillstånd i de fall skolägare flyttar eller gör större förändringar i verksamheten. Vänsterpartiet instämmer i den kritik som finns mot nuvarande system. Vi vill se en lagstiftning som bättre skyddar eleverna mot oseriösa ägare.

Regeringen bör återkomma med ett lagförslag som innebär att den som köper en friskola eller friskolekoncern ska bli skyldig att ansöka om tillstånd för att få driva skolan. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

2.4 Användandet av otillåtna urvals- eller antagningskrav

I en rapport från 2021 har Skolinspektionen konstaterat brister i arbetet med mottagande och urval av elever i fristående skolor. Huvuddelen av de brister som har konstaterats avser skolornas arbete med urval. Ofta handlar det om att skolorna i praktiken använder fler urvalsgrunder än de har informerat om vid ansökan. Vid fler än hälften av de undersökta skolorna används ansökningsformulär som efterfrågar mer information än vad som behövs för att besluta om mottagande och urval. Vanligt förekommande är att skolorna efterfrågar om eleven har ett annat modersmål än svenska samt kontaktuppgifter till nuvarande skola och lärare. Skolinspektionen tar även upp att det förekommer frågor om varför den sökande är intresserad av en plats på skolan samt frågor om tidigare specialpedagogiska insatser och behov av stöd. Vänsterpartiet instämmer i kritiken, och det är allvarligt att skolorna har tillgång till uppgifter som på ett otillåtet sätt skulle kunna användas som underlag för beslut om vilka elever som ska erbjudas plats.

För att motverka användandet av otillåtna urvals- och antagningskrav bör regelverket utredas tillsammans med en översyn av huruvida Skolinspektionen har tillräckliga sanktionsmöjligheter mot skolorna. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

2.5 Avskaffa undantagen från kravet på lärarlegitimation

Elevers rätt till utbildning förutsätter att skolan är tillgänglig för alla och att det finns välutbildade lärare och andra resurser som behövs för att ge utbildningen en god kvalitet. På alla skolor behövs kompetenta lärare som kan möta varje elevs behov i sin undervisning och som kan delta aktivt i den pedagogiska utvecklingen. Det råder stor brist på lärare och pedagoger i svenska förskolor, skolor och fritidshem. Bristen på behörig personal gör att det i praktiken är möjligt att som obehörig få jobba flera år i

sträck på samma skola eller förskola. Vänsterpartiet är övertygat om att den som väljer att fortsätta att arbeta som lärarvikarie under flera år också har kapaciteten att klara av att ta en lärarexamen. Detsamma gäller även pedagoger inom förskolor och fritidshem. I dag saknas det dock tillräckliga incitament för många huvudmän att stötta sina vikarier och obehörig personal att läsa sig till en behörighet. Det går även att konstatera det faktum att många privatägda skolor har färre behöriga lärare eftersom det är billigare att ha obehöriga lärarvikarier. På så sätt kan de vinstdrivande koncernerna utöka sina vinstmarginaler och öka företagets värde inför en framtida försäljning.

Vissa privata skolkoncerner får dessutom undantag i lagstiftningen gällande kravet på lärarlegitimation eftersom de bedriver en stor del av undervisningen på engelska och den som undervisar på ett annat språk än svenska inte behöver ha lärarlegitimation. I en granskning från september 2025 konstaterar Skolinspektionen att undervisningen som bedrivs på engelska, i andra ämnen än språk, sällan planeras och genomförs utifrån kunskaper om språk- och ämnesintegrerat lärande.

Även Waldorfskolorna har ett undantag från kravet på lärarlegitimation. Där pekade Skolinspektionen i sin granskning från 2022 specifikt ut att bristen på behörig personal med legitimation gör att skolorna misslyckas med att leva upp till läroplanens krav på utbildningens innehåll och kvalitet. Detta är något som måste förändras. Alla friskolor bör följa den läroplan som gäller för alla andra skolor i Sverige och de ska dessutom inte få undantag gällande lärarlegitimation.

Regeringen bör återkomma med ett förslag som innebär att de undantag som gäller för vissa privata skolverksamheter avseende kravet på lärarlegitimation tas bort. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

3 Det fria skolvalet

All forskning indikerar att betydelsen av elevers sociala bakgrund, klasstillhörighet och etniska bakgrund för skolresultaten ökar. Det s.k. "fria skolvalet" i grundskolan har bidragit till att elever vars föräldrar har större studievana samlas i skolor där det finns många andra studiemotiverade elever. Föräldrars utbildningsbakgrund spelar allt större roll för hur väl barnen utvecklas under sin skolgång. Konsekvensen av detta har bl.a. blivit en ökande skolsegregation. Under 2019 pekade OECD:s utbildningschef Andreas Schleicher på skolvalssystemet som en av faktorerna bakom försämringen av svensk skola. Marknadsskolan i sin helhet kritiserades kraftigt.

Även Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU) har konstaterat att skillnaderna mellan resultaten på olika skolor ökar och att detta till stor del beror på att elever sorteras på olika skolor.

Den svenska skolan är inte i kris, men det är den svenska skolpolitiken. Skolpolitiken måste ha alla elevers rätt till likvärdig och högkvalitativ kunskap som tydlig utgångspunkt, inte bara på pappret utan också i praktiken. Men skolvalet leder åt helt fel håll. Att skolan ska vara en plats där elever med olika bakgrund och erfarenheter kan mötas blir alltmer avlägset. Vänsterpartiet anser att alla barn oavsett bostadsort, klassbakgrund och etnisk bakgrund ska garanteras en bra skola i stället för dagens segregeringande skolvalssystem.

Dagens system med ett fritt skolval i grundskolan måste därför avskaffas och ett nytt system med visionen om allas likvärdiga rätt till kunskap tas fram. Genom ett omvänt

perspektiv på skolplaceringar och genom att de fristående skolornas möjligheter att använda sig av segregering antagningsregler tas bort, kan en modell som leder till mer likvärdiga förutsättningar för skolor och elever skapas.

För att skapa bättre förutsättningar för likvärdig undervisning och ett effektivt utnyttjande av skolans resurser bör skolplaceringar i grundskolan utgå från upptagningsområden där en elev i första hand får en plats på en kommunal skola.

Upptagningsområdena bör baseras på att elever ska gå i en skola relativt nära hemmet men bör även ta hänsyn till eventuell boendesegregation och sträva efter en sammansättning av elever med olika bakgrund. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Efter att en skolplacering meddelats bör det dock även ges möjlighet för föräldrar och elever att komma med alternativa önskemål. Ett sådant önskemål ska motiveras särskilt. Skäl för en annan placering kan t.ex. vara sociala skäl eller att en elev har en funktionsnedsättning och kan få bättre stöd vid en viss skola. Vid konkurrens om en plats bör platsen i första hand tilldelas en elev som bor inom samma upptagningsområde som skolan ligger i.

Varje fall av särskilda önskemål ska beslutas av skolledningen för mottagande skola i samråd med vårdnadshavare. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

För att skolvalets segregeringseffekter ska upphöra måste de antagningsregler som gäller för fristående skolor förändras. Framför allt är det den flitigt använda möjligheten att använda köer som antagningskriterium som har stora segregeringseffekter. I många fall kan flera års kötid krävas för antagning, något som är till fördel för elever som kommer från socioekonomiskt starkare hem. Elever födda i Sverige får dessutom en fördel gentemot utlandsfödda elever. Trots Skolkommissionens konstaterande av det fria skolvalets negativa effekter vill en majoritet av riksdagens partier fortsätta att experimentera med skolans elever.

Möjligheten för fristående skolor att använda sig av kösystem vid antagning av elever bör tas bort. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

3.1 Skolpengssystemet

Med en tydlig statlig finansiering och resursfördelning som utgår från behoven kan de ekonomiska resurserna prioriteras och fördelas till de insatser som spelar störst roll för elevernas kunskapsutveckling. Det innebär att nuvarande system med skolpeng måste förändras.

Vänsterpartiet anser att nuvarande skolfinansieringssystem med skolpeng måste avskaffas för att öka likvärdigheten i skolan. Modellen där en viss summa pengar följer med varje elev skapar incitament för stora klasser. Kostnaderna för att bedriva undervisning är i stort sett desamma oavsett klassens storlek, vilket leder till att stora klasser går med överskott och mindre klasser med underskott. Med andra ord missgynnas skolor med hög lärartäthet och mindre klasser medan skolor med låg lärartäthet och stora klasser gynnas av dagens skolpengssystem. Skolor på landsbygd och skolor med elever med behov av mindre undervisningsgrupper är också förlorarna i detta system. Klasstorlek och lärartäthet har betydelse för elevers kunskapsinläring. Tydligast är det för elever som går de första åren i grundskolan samt för elever som inte får så mycket stöd i sina studier hemifrån. Med ett förändrat skolfinansieringssystem, nationellt

ansvarstagande och en sammanhållen skola kan den negativa trenden vändas och skol-systemet ges förutsättningar att bli jämlikt. Ett alternativt system som skulle fungera bättre är att ha en fast ersättning per klass – klasspeng – och en särskild peng som fördelas utifrån elevernas individuella behov.

Regeringen bör utreda hur skolpengssystemet kan ersättas med en finansieringsmodell som bättre gynnar alla skolor. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

3.2 Återinför skolpliktsavdraget

Sverige har förmodligen de mest generösa reglerna i världen för offentliga bidrag till privatskolor samtidigt som dessa skolor kan använda bidragen nästan som de vill. Så länge skolföretag tillåts att plocka ut vinster och har ett annat uppdrag än den offentligt ägda skolan så har Vänsterpartiet förslag på hur ett rättvisare finansieringssystem kan se ut. Redan när det nuvarande systemet infördes höjdes kritiska röster som varnade för ökade kostnader, ökad segregering och minskad likvärdighet. Nu i efterhand visar forskning och statistik att dessa farhågor tyvärr har besannats.

Villkoren är inte lika för kommunala och privata skolor. Tidigare fanns det ett skolpliktsavdrag. Det innebar att kommunen kunde göra ett avdrag i skolpengen innan pengarna skickades till de fristående skolorna. En kommun har en skyldighet att erbjuda alla skolpliktiga elever utbildning och kan inte neka att ta emot en elev. Kommunen måste även garantera att alla barn som flyttar till kommunen har en skola att gå till samt att det finns en beredskap för att ta emot elever från friskolor som går i konkurs. De enskilda huvudmännen kan i stor utsträckning välja vilka elever som ska få gå i deras skolor.

De stora överskotten inom privatskolebranschen är en följd av att skolorna är oerhört kreativa när det gäller att minska sina kostnader. Ett vanligt sätt är att anställa obehöriga lärare, som får lägre lön än behöriga. Det sparas också in på den del av verksamheten som inte direkt kan hänföras till undervisningen. Mycket står i strid med intentionerna i skolans styrdokument, men eftersom regelverket ofta är otydligt formulerat finns det inga möjligheter att beivra ens de mest uppenbara övertramp.

Multinationella välfärdskoncerner och börsnoterade aktiebolag utnyttjar den orättvisa svenska skolpengen för att öka sina vinster. Priset betalas av barn, elever och medarbetare i kommunala förskolor och skolor eftersom dessa får en mindre grundpeng relativt det ökade ansvar som kommunen har.

Frågan har utretts flera gånger nu, till exempel i En mer likvärdig skola – minskad skolsegregation och förbättrad resurstilldelning (SOU 2020:28). Där konstateras det att de privata skolorna inte bör få lika mycket resurser som de offentligt ägda skolorna.

De privata skolorna har inte samma skyldigheter, syften eller ambitioner som de kommunala skolorna och har därför inte samma kostnader. De privata skolorna blir alltså överkompenserade ekonomiskt medan den kommunala verksamheten tvingas att skära ned.

Samma sak konstaterar utredningen Verktyg för en mer likvärdig resursfördelning till skolan (SOU 2025:72). De kallar kommunernas större ansvar för ett utbudsansvar. Kommunerna har ett lagstadgat ansvar att anordna utbildning, Utbudsansvaret innebär att kommunerna har ett ansvar att alltid ta emot ytterligare elever och medför att kommunerna kan behöva hålla en viss beredskap i form av en överkapacitet för att

kunna ta emot elever löpande under läsåret. Exempelvis kan det handla om att ta emot nyinflyttade i kommunen eller asylsökande. En kommunal huvudman kan inte neka elever plats även om det innebär ytterligare kostnader för kommunen. En enskild huvudman kan däremot neka att ta emot ytterligare elever. Utbudsansvaret innebär också att kommunen behöver anpassa sin verksamhet efter upp- och nedgångar i demografin. Vänsterpartiet välkomnar utredningens förslag oavsett vad man väljer att använda för ord för att beskriva kommunens ansvar.

Vänsterpartiet välkomnar även förslaget från utredningen att kommunen om det finns synnerliga skäl inte behöver ge samma ersättning till enskilda huvudmän när kommunen ger tillskott till de egna kommunala skolorna under året.

Vidare välkomnar Vänsterpartiet förslaget att det införs en möjlighet att kommunerna utöver grundbelopp och tilläggsbelopp ska kunna ge ett så kallat villkorat belopp för ett visst ändamål. Som merkostnader för resursskolor, en viss inriktning eller en satsning på till exempel frukost i skolan.

Regeringen bör därför återkomma med ett lagförslag baserat på utredningen Verktyg för en mer likvärdig resursfördelning till skolan (SOU 2025:72). Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4 Bättre kontroll över vuxenutbildningen

Precis som inom den ordinarie skolan är det en förutsättning för ett riktigt bra skolsystem att vuxenutbildningen fokuserar på det viktigaste. Kvaliteten och behoven ska alltid komma i första rummet, inte möjligheten att berika sig på verksamheten. Då är det viktigt att det finns behöriga lärare så att alla studerande får det stöd de behöver för att klara utbildningen. Detta får inte prioriteras ned för att skapa vinstutdelning till ägarna. Vänsterpartiet anser att målet med all utbildning ska vara att ge de studerande den bästa kunskapen – därför måste marknadsanpassningen stoppas.

Sverige är i dag det enda landet i världen som tillåter obegränsade vinster inom den privata utbildningssektorn som samtidigt finansieras via offentliga medel. Lagstiftningen i andra länder är betydligt mindre generös mot privata vinstintressen inom utbildningssektorn.

Även om verksamheten inom vuxenutbildningen på många sätt liknar den inom grundskolan och gymnasieskolan så yttrar sig marknadslogiken ibland på andra sätt. Sparandet på personal och slimmandet av organisationen är detsamma. Men inom vuxenutbildningen finns inte samma förväntan på att heltidsstudier ska betyda att man är på plats hela tiden. På så sätt kan man spara in på lokaler och personal. Skulle den studerande sedan inte klara av den stora mängden självstudier går det att omregistrera hen för att få nya pengar från kommunen för att erbjuda samma undermåliga utbildning en gång till.

Verksamma inom vuxenutbildningen pekar på att den marknadsanpassning som skett gör att kostnaderna har pressats på ett sätt som försämrat kvaliteten inom vuxenutbildningen även där den fortfarande bedrivs i kommunal regi, eftersom de tvingas konkurrera med billigare privata verksamheter.

Marknadsanpassningen innebär också ett resursslöseri när vinster plockas ut från den skolpeng som egentligen är till för undervisningen. Om skolan nu byggt upp ett stort

system för kontroll och granskning så är det motsatsen som kännetecknar vuxenutbildningen: avsaknad av kontroll och granskning.

Det är bara kommuner och landsting som får vara huvudmän för kommunal vuxenutbildning (komvux) och kommunal vuxenutbildning som anpassad utbildning. Endast kommuner får vara huvudmän för kommunal vuxenutbildning i svenska för invandrare (sfi).

Många kommuner använder sig av upphandling för att lägga ut delar eller hela sin verksamhet på entreprenad. Kommunen behåller dock huvudmannskapet och därmed det yttersta ansvaret för att utbildningen följer lagar och regler, och utbildningen måste följa hela regelverket för komvux. Flertalet rapporter från Skolverket och Skolinspektionen visar att kommunerna ofta brister när de upphandlar vuxenutbildning och lägger ut delar på entreprenad. Det kan handla om att ställa tillräckliga kvalitetskrav som vilken undervisningstid som förväntas.

Vänsterpartiet anser att dagens lagstiftning är för svag. I dag har kommunerna inte verktyg eller incitament för att kunna granska de verksamheter man lägger ut vuxenutbildning på.

Regeringen bör därför återkomma med ett lagförslag som innebär att kommunerna har både rätt och skyldighet att göra ägar- och ledningsprövning av utbildningsanordnare som bedriver kommunal vuxenutbildning på entreprenad. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Vidare behöver kraven på kommunernas tillsyn öka.

Regeringen bör därför återkomma med ett lagförslag som innebär skärpta krav på kommunernas tillsyn av vuxenutbildning som bedrivs på entreprenad. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Nooshi Dadgostar (V)

Andrea Andersson Tay (V)

Tony Haddou (V)

Andreas Lennkvist Manriquez (V)

Vasiliki Tsouplaki (V)

Samuel Gonzalez Westling (V)

Lotta Johnsson Fornarve (V)

Isabell Mixter (V)